

возникновения на территории Западной Украины и сделано попытку выяснить семантику местных фамилий на **-ськ-ий, -цьк-ий, -ів-ськ-ий**.

Ключевые слова: антропонимикон, фамилия, польский, этимология.

Summary

This article investigates the structure of Polish borrowing anthroponimikonu (based on the names of villages Andrijiwka Chemerovets'kyi area Khmelnytsky region). Traced conditions of their occurrence in the Western Ukraine.

Key words: anthroponymikon, full, polish, etymology.

УДК 81'773.23; 81'373.611

Шульгач В. П.

Институт української мови НАН України

ЛЕКСИКО-СЛОВОТВІРНА МІКРОСИСТЕМА З КОРЕНЕМ**ДЪЛВ-* (НА МАТЕРІАЛІ АНТРОПОНІМІЇ)

Базові, безафіксні, псл. *Дълба жін., *Дълбо сер., *Дълвь чол. відновлюються з урахуванням п'ятифонемної вокалізації *-ъ-* у бінарній сполучі „редукований + плавний”, властивої кореневим структурам зразка *ъlt* [24, с. 318]. До континуантів заголовних праформ слід віднести: ст.-укр. Степка *Долбенко*, 1666 р. [49, с. 308] – патронім на *-енко*, укр. *Довба* [44, с. 261], *Делба*, *Дільба* [67, с. 115, 122], *Дельба* [27, 7, с. 328], *Дульба* (м. Рівне), *Долба* (м. Біла Церква), *Длуб* – прізвисько (Житомирськ. обл.), *Довбине* – ойконім у Запорізькій обл., ст.-рос. Трифонко *Долбинъ*, 1649 р. [75, с. 533], (похідне) *Долбино*, 1595 р. – назва маєтку в колишньому Козельському пов. [2, с. 446], рос. *Долбов*, *Далбин*, *Дальбин* [ЖПГ], (похідні) *Долбино* (4) – ойконіми в колишніх Владимирській, Калузькій, Курській, Тверській губ., *Дульбово* (варіант *Дулебы*) – в колишній Псковській губ. [90, с. 50, 143], блр. *Доўба* [7, с. 134], *Далба* (м. Гомель), *Дылбо* [52, с. 171], (похідні) *Дульбово*, *Дылбы*, *Дялбы*, *Дыблино* – назви поселень у колишній Вітебській губ. [69, с. 45, 107, 113, 213], *Довбин* – ойконім у колишній Могильовській губ. [90, с. 44], пол. *Dalba*, *Delb*, *Delba*, *Dlub*, *Dolba*, *Dolba*, *Dulba* [91, II, s. 340, 385, 436, 460, 465, 568], чеськ. *Dolba* [78], ст.-слвц. *Martin Dloba*, 1683 р. [94, s. 440], слов'ян. *Дылбо* [47, с. 204], *Девбин* [89, с. 17]. На правах генетично слов'янського сюди слід долучити *Дельбо* – найменування царя бастарнів, згадане в 29 р. до н. е. в контексті

військових подій між бастарнами та балканськими племенами мезів, гетів і дарданів [22, с. 26].

До цього списку варто додати: а) форми із секундарними голосними після плавного на зразок укр. *Дулеба, Дулиба* [10, с. 54, 55] ~ діал. *дулѣба* ‘дурний’ [20, с. 209], *Долиба* [44, с. 262], *Долобово* – ойконім у Галичині [90, с. 64], ст.-рос. *Долобово*, XVII ст. – назва пустища в колишньому Углицькому пов. [50, с. 37], рос. *Дулуб* [37, 2007, № 1 – 13, с. 59], блр. *Дулуб* [7, с. 140], *Долубово* – ойконім у колишній Гродненській губ. [90, с. 64], пол. *Deleba, Dyliba* [91, II, s. 385, 603]; б) форми з переходом *-л- > -м-* (закономірна асиміляція плавного) та *-л- > -н-* (незакономірна асиміляція плавного або змішування сонорних *-м- ~ -н-*) на зразок укр. *Домба, Думба* [67, с. 126, 134], рос. *Домбинов, Дунбов* [21], серб. *Дунбо* [87, с. 119] і под.; в) форми з фонетичним розвитком *-л- > -л’- > -й-* (солодковзвучність): укр. Василь *Дуйбын*, 1732 р. [54, с. 93], ст.-рос. *Дойбино*, 1580 р. – назва населеного пункту в колишньому Тверському пов. [51, с. 439], рос. *Дайбов, Дайбин* [21] та ін.; г) форми з фонетичним розвитком *l > y / u* на зразок пол. *Daub, Deubowska* [91, II, с. 365, 418], чеськ. *Douba* [78]; г) форми на зразок укр. *Джамба* [10, с. 58], блр. *Дзалбы* – ойконім у колишній Вітебській губ. [69, с. 142], пол. *Dzalba, Dzialba* [91, II, с. 619, 624], слов’янськ. *Джолба* [89, с. 541], в яких після дентального розвинувся глайд (*j*), що призвело до африкатизації анлаута.

Стосовно апеллятивного опертя для цих і подібних до них антропонімів пор. укр. діал. *дѣба* – ‘рябий’ [65, с. 401], рос. діал. *далба* – ‘лахміття’ [82, с. 98], *ды’лба* – ‘висока кремезна людина’ [4, с. 433], блр. діал. *ды’мба* – ‘висока незграбна людина’ [68, с. 113], болг. *длѣб* – ‘долото’, схв. (застаріле) *dub* – ‘яма, отвір’ та ін. [83, 5, с. 206–207, стаття *дылбъ] < *дылба жін., *дылбъ чол.

Компонент **Дьlb-* входить до складу окремих композитів:

*Дьlbodervo: укр. *Довбодеревець* (м. Сарни Ровенськ. обл.).

*Дьlbonosъ: рос. *Долбонос* [21], блр. *Довбоносы* – ойконім у колишній Вітебській губ. [69, с. 37]. Щодо мотивації пор., наприклад, укр. діал. *довбонос* – ‘костолуз, *Scothraustes scothraustes*’ [18, с. 99], рос. діал. *долбоносый* – ‘довгоносий, з гачкоподібним, загнутим донизу носом (про людину чи птаха)’ [63, 8, с. 104].

*Дьlbosarъ: укр. *Думбасар* [27, 13, с. 144] < *Долбосар.

Антропонімний матеріал слов’янських мов дає підстави для відновлення праантропонімів-демінітивів:

*Дьлбіць: укр. *Долбич* (Волинськ. обл.), *Думбич* [44, с. 276], рос. *Долбич* [21], хорв. *Dubić* [88, с. 144], пол. *Daubitz*, *Dolbicz* [91, II, с. 366, 465].

*Дьлбікь: укр. *Довбик* [67, с. 124], *Долбик* [29, с. 645], *Домбик*, *Домбік* [67, с. 126], рос. *Долбик* [21], блр. *Долбік*, *Доўбік* [7, с. 134], пол. *Dalbik*, *Dłabik*, *Dolbik* [91, II, с. 340, 435, 465], чеськ. *Dlobík* [78], ст.-слвц. *Adam Dlobik*, 1683 р. [94, s. 432]. Стосовно мотивації пор., наприклад, укр. діал. *дóвбик* – ‘баран’ (Миколаївськ. обл.), рос. діал. *дóлбик* – ‘дятел’ [57, с. 190] і под.

*Дьлбька, *Дьлбькь: укр. *Долбка* [32, с. 526], ст.-рос. *Долобкино*, 1495 р. – ойконім у Новгородській землі [41, II, с. 277], пол. *Dalbek*, *Daubek*, *Dłubek*, *Doubek* [91, II, с. 340, 365, 436, 496], чеськ. *Doubek* [78] ~ рос. діал. *долбóк* ‘лоб’ [57, с. 190] та ін.

*Дьлбьсь: укр. *Долбець* [10, с. 49], блр. (похідне) *Доўбцы* – ойконім у Гомельській обл., хорв. *Dubac*, *Dubec* [88, s. 144] ~ рос. діал. *долбéц* – ‘дятел’ [57, с. 189].

Лексико-словотвірну мікросистему іносуфіксальних похідних з коренем **Дьлб-* можна представити так:

Деривати з *-j-* у суфіксі:

*Дьлбайь: укр. *Довбай* (Волинськ. обл.), *Долбайчук* [10, с. 49], *Домбай* [44, с. 264], *Донбай*, *Думбай* [27, 17, с. 58, 60], рос. *Далбаев*, *Долбаев*, *Донбаев* [48, 1, с. 109, 250; 2, с. 131], *Дамбаев* [21], *Дулбаев* [28, с. 431], хорв. *Dubaj* [88, s. 144], пол. *Dowbaj* [91, II, s. 497], чеськ. *Domhaj* [78] ~ рос. діал. *думба́й* – ‘велика видовжена скирта сіна’ [63, 8, с. 255] і т. п.

*Дьлбѣја / *Дьлбѣйь: укр. *Довбей* (*Довбий*) [79, с. 201], *Довбия* [27, 22, с. 433], *Довбіи* [34, с. 156], *Долбей*, *Долбіи* [10, с. 49], рос. *Долбеєво* – ойконім у колишній Новгородській губ. [90, s. 50], рос. *Далбеєв*, *Долбеєв* [48, 1, с. 109], *Дельбеєва*, жін. [36, с. 315], блр. *Долобей* [7, с. 124], хорв. *Dubej* [88, s. 144], пол. *Dołobiej*, *Dowbejko* [91, II, s. 468, 497] ~ рос. діал. *дымбѣй* – ‘непутяща людина’ [62, с. 83].

*Дьлвиуь: рос. *Дамбуев* [48, 1, с. 109]. Сюди ж слов’ян. (відантропонічне похідне) *Долбуи* – назва мастки, згадана під 1596 р. в одному з документів, виданих Віленською Археографічною комісією [1, XXXII, с. 313].

На основі укр. *Долбьяга* [30, с. 205], *Довбьяга* [55, с. 318] і под., співвідносних з апелятивною лексикою на зразок рос. діал. *долбѣга* ‘тупа людина’ [59, с. 67], можна постулювати псл. *Дьлбѣга / *дьлбѣга. Сучасне рос. *Долбищев* – рефлекс потенційного псл. *Дьлбіщє.

Деривати з *-x-* / *-š-* у суфіксальній морфемі:

*Дълбаха, *Дълбахъ, *Дълбахъ > *Дълбаць: укр. *Довбах* [44, с. 260], *Довбаиук* [10, с. 51], ст.-рос. Никита Матфеевич *Дулбаиеш*, 1686 р. [40, с. 134], рос. *Дайбах* [21], (похідне) *Дойбаиеш* – ойконім у колишній Псковській губ. [90, с. 48], блр. *Довбаи* (м. Гомель) ~ укр. діал. *дóвбаи* – ‘дятел’ [80, с. 111] та ін.

*Дълбеха / *Дълбехъ: укр. *Довбеха* [31, с. 35], рос. *Долбешкін* [44, с. 262], блр. *Долбешкін*, *Даўбешка* [7, с. 120] ~ укр. діал. *довбéха* – ‘йолоп; довбня; калатало’ [18, с. 99], *довбéшка* – ‘взуття, видовбане з дерева’ [16, с. 46], ‘великий дерев’яний молот’ [3, 1, с. 136], рос. діал. *долбё’шка* – ‘дурень’ [42, с. 223].

*Дълбіха, *Дълбіхъ, *Дълбіхъ > *Дълбіць: блр. *Дульбиш* [23, с. 57], (похідне) *Дамбиши* – ойконім у колишній Вітебській губ. [69, с. 132], ст.-рос. *Дойбихово*, 1539/40 рр. – ойконім у колишньому Тверському пов. [51, с. 102], пол. *Dłubisz* [91, II, s. 436].

*Дълбоха, *Дълбохъ, *Дълбохъ > *Дълбоць: укр. Яков *Довбои*, 1718 р. [53, с. 38], *Длубои* [10, с. 48], слвн. *Domboš* [95, s. 112], хорв. *Duboš* [88, s. 144] ~ укр. діал. *дóвбои* – ‘дятел’ [18, с. 99].

*Дълбіха, *Дълбіхъ > *Дълбіша, *Дълбіхъ, *Дълбіхъ > *Дълбіць: укр. *Дейбух* (Хмельницьк. обл.), *Довбуи* [10, с. 51], блр. *Долбуи*, *Доўбуи* [9, с. 228], *Долбуша* [21], пол. *Dołbusz*, *Dowbusz* [91, II, s. 465, 497] ~ укр. діал. *дóвбуи* – ‘нерозумна людина’ [66, с. 77], ‘дятел’ [80, с. 111], рос. діал. *долбу́ха* – ‘видовбаний з колоди човен’ [43, 2, с. 91], *дóлбуи* – ‘долото з залізною ручкою’ [82, с. 102], *долбу́ша* – ‘дерев’яна тарілка’ [60, 1, с. 37] та ін.

*Дълбуха, *Дълбухъ > *Дълбуша, *Дълбухъ, *Дълбухъ > *Дълбуць: укр. *Довбиш*, *Долбиш* (Київськ. обл.), *Доубышъ*, 1833 р. [17, ф. 394, оп. 1, од. зб. 33, арк. 30 зв.], *Довбиши* – ойконім у Житомирській обл., ст.-рос. (похідні) *Долбышино*, 1570/71 рр. – ойконім у колишньому Пошехонському пов. [5, с. 295], *Долбышкино*, XVI ст. – назва пустища в Новгородській землі [41, VI, с. 356], рос. *Долбышев* [21], блр. *Доўбыш* [7, с. 134], пол. *Dołbusz*, *Dowbusz* [91, II, с. 465, 497] ~ укр. (застаріле) *дóвбіши* – ‘литаврист’ [18, с. 99], рос. діал. *дóвбышка* – ‘знаряддя для обмолочування конопель’ [60, 2/1, с. 33].

Деривати з *-k-* / *-č-* у суфіксальній морфемі:

*Дълбакъ, **Дълб’акъ*, *Дълбакъ > *Дълбаць: укр. *Довбак*, *Донбак* [79, с. 200], *Дойбак* [44, с. 260], *Дзамбак*, *Долбач* [10, с. 49, 58], *Домбьяк* [67, с. 126], рос. *Далбаков* [48, 1, с. 109], *Дальбаков*, *Дыйбаков* [21],

Долбачев [21], запозичене в бурятський антропонімікон, Долбачев [44, с. 262], блр. Долбак [70, с. 189], Домбак [21], хорв. *Dubak* [88, s. 144], пол. *Dalbakowska, Delbakowski, Dlubak, Dalbaczuk, Dalbiak, Dlubacz, Dłobacz, Dolbiak, Dolbiak* [81, II, с. 340, 343, 365, 389, 435, 436, 460, 465] ~ укр. діал. довб́ак, дуб́ак, дувб́ак, до́вбач, до́бач, дувб́ач – ‘дятел’ [80, с. 111], болг. дѣлбѣч – ‘інструмент для довбання’ [12, с. 455], слвц. діал. *dlbák (dlubak)* – ‘млява людина’ [92, с. 320]. Пор. ще литовське прізвище *Дыльбаковскій* [21], запозичене зі слов’янських мов.

*Дълбука / *Дълбукъ: укр. Дейбук [67, с. 115], Дейбука [25, с. 592], ст.-блр. Довбуки, XVII ст. – гелонім у колишньому Гомельському старостві [1, XIII, с. 349], Даўбучкі – назва поселення в Гродненській обл.

Можна відновити деякі похідні з опорним *-l-* у суфіксі:

*Дълбелъ: хорв. *Dubelj* [88, с. 144], пол. *Deubel* [91, II, s. 416].

*Дълбулъ: блр. Доўбул [7, с. 126].

*Дълбыль: блр. Даўблі – ойконім у Вітебській обл., можливо, похідний від географічного терміна. Пор. блр. діал. доўбля – ‘лядо чи обліг, який обробляють вручну; скопане місце’ [86, с. 60].

*Дълбуль: рос. Долбылев [21].

Деривати з консонантом *-n-* у суфіксальній морфемі:

*Дълбанъ / *Дълбань: укр. Довбан [10, с. 51], Довбань [56, с. 128], Дойбан, Дойбань [21], Долобанько [67, с. 126] – форма з другим повноголоссям, Дойбаны – ойконіми в колишніх Подільській та Херсонській губ. [90, с. 48], рос. Дайбанов [44, с. 236], блр. Довбан (м. Гомель), слвн. *Douban* [95, s. 114], пол. *Dolban, Dołban, Dolbań, Dowban, Dowbań, Dulban* [91, II, s. 460, 465, 497, 568] ~ укр. діал. до́вбань – ‘молоток’ [15, с. 67], до́вба́нка – ‘предмет, видовбаний із суцільного шматка дерева’ [18, с. 99], длуба́н – ‘буряк чи картоплина, в яких середину виїли миші’ [3, 1, с. 135], рос. діал. дулба́н – ‘дурень’ [57, с. 64].

*Дълбень: укр. Довбенюк (Ровенськ. обл.), ст.-рос. (похідне) Дулбенево, 1627–1630 рр. – назва пустища на р. Кихті [72, с. 15], рос. (похідні) Долбенкино, Долбеники – ойконіми в колишніх Орловській та Новгородській губ. [90, с. 50], блр. Даўбэні – ойконім у Мінській обл., кваліфікований як литуанізм [8, с. 90], пол. *Dalbień, Dołbeń* [91, II, s. 340, 465] ~ рос. діал. долбе́нь – ‘дурень’ [42, с. 223], блр. діал. доўбе́нь – ‘дурень’ [76, 2, с. 34].

*Дълбонъ: пол. *Dołboń* [91, II, s. 465].

*Дьлвипь / *Сьдьлвипь: укр. *Довбун* [56, с. 128], *Здолбунів* – ойконім у Ровенській обл., рос. *Долбунов* [21], блр. *Даўбун* [7, с. 126], *Долбун* [74, с. 98] ~ укр. діал. *довбу́н* – ‘дятел’ [18, с. 99], рос. діал. *долбу́н* ‘т. с.’ [57, с. 190].

*Дьлвунь: ст.-укр. Шюлга *Долбыничъ*, 1504 р. [6, с. 173], укр. *Довбыня* [21].

*Дьлвьпъ, **Дьлвьп’а*: ст.-укр. Семен Кременчукъ *Долбня*, 1630 р. [75, с. 130], Мишка *Долбненко*, 1666 р. [49, с. 289], укр. *Довбня* [10, с. 51], *Довбні*, *Довбнівка* – ойконіми в Чернігівській та Полтавській обл., рос. Федор *Долбня*, 1707 р. [11, с. 388], *Долбнев*, *Далбнин* [21], ст.-блр. Наумъ *Долбничъ*, 1552 р. [75, с. 533], блр. *Даўбня*, *Доўбня* [7, с. 134], (похідні) *Долбнево*, *Долбневичи* – ойконіми в колишній Гродненській губ. [90, с. 50], пол. *Dolbnia*, *Dowbnia* [91, II, s. 465, 497] ~ укр. діал. *дóвбня* – ‘великий дерев’яний молот’ [3, 1, с. 136], ‘зневажлива назва для голови людини’ [19, с. 60], *дóбня* – ‘довбня, колода, на якій рубують дрова’ [80, с. 111], *дóвбень*, *-бня* – ‘нетямуща людина’ [15, с. 68], рос. діал. *дóлбень*, *-бня* – ‘дятел’, ‘дурень’ [63, 8, с. 104], *дóлбня* (лайливе) – ‘голова’ [58, с. 145], блр. *доўбня* – ‘молот’ та ін., зведені під гасло *дьлвьпа [83, 5, с. 207].

З-поміж похідних, мотивованих віддієслівними апелятивами, слід назвати також:

*Дьлbadlo: пол. *Dłóbalów* [91, II, s. 436] ~ укр. діал. *дóбалo*, *дóвбалo* – ‘дятел’ [80, с. 111], блр. діал. *дзэўбала* – ‘дурепа’ [84, с. 117], *ёўбала* – ‘нерозумний, дурень’ [73, с. 56] < *дзэўбáла, *дóубало* – ‘тупа людина’ [39, с. 227], рос. діал. *ды’лбалo*, *ды’мбалo* – ‘висока незграбна людина’ [57а, с. 294, 296], *долы’балo* – ‘високоросла людина’ [61, с. 479] – форма з секундарним голосним.

*Дьлbidlo: укр. *Довбило* (Ровенськ. обл.), блр. *Долбилов* (м. Мінськ), ст.-рос. Иванко Офонасьевъ с. *Долбиловъ*, 1495 р. [75, с. 533], Ивашко *Долбило*, 1626 р. [14, с. 70], рос. *Долбилов* [21]. Антропонім відобразився у складі географічних найменувань, пор., наприклад, ст.-рос. *Дойбилово*, 1539/40 рр. – ойконім у колишньому Тверському пов. [51, с. 102], рос. *Долбилова* (2), *Долбиловка* (2), *Долбилово*, *Домбилово* – ойконіми в різних регіонах [90, с. 50, 69], *Долбилы* – назва поселення в Пермській обл. ~ укр. діал. *довбіло* – ‘інструмент для довбання, зубило’ [18, с. 99], рос. діал. *долбіло* – ‘висока незграбна людина’ [57, с. 38], ‘дятел’ [63, 8, с. 104].

Деривати з *-r-* у суфіксальній морфемі:

*Дьлbarъ: укр. *Довбар* [79, с. 201], блр. *Доўбар* [7, с. 134], *Даўбарова* (2) – ойконіми в Мінській обл., пол. *Dejbar*, *Delbar*, *Dhubar* [91, II, s. 381,

385, 436], слов'ян. (похідне) *Довбаришки* – ойконім у колишній Каунаській губ. [90, с. 44] ~ укр. діал. *довбár* – ‘дятел’ [80, с. 111], *дóвбар* – ‘майстер, що видовбує з дерева різні предмети’ [18, с. 99] і под.

*Dьlbirь, *Dьlbyрь, *Dьlbyra, *Dьlbyрь: укр. *Долбир* [67, с. 125], ст.-рос. Жданъ Петровъ сынъ *Долбырь*, 1594 р. [71, с. 347], рос. *Домбирос* [48, 1, с. 32], *Дамбыра* [37, 2002, № 14–22, с. 54] – форми з лабіалізацією плавного.

*Dьlborь: укр. *Довбор* (Одеськ. обл.), пол. *Doubór*, *Dowbor* [91, II, с. 496, 497], чеськ. *Dambor* [78]. Сюди ж слов'ян. Янь *Довборь*, 1596 р. [46, с. 312], *Дауборова* / *Довборово* – назва поселення в колишній Віленській губ. [90, с. 45].

*Dьlburь: укр. *Думбур* [56, с. 136] ~ укр. діал. *довбур* ‘розумово обмежений’ (Миколаївськ. обл.), блр. *доўбуры* – ‘сінокоси між полями’, помилково віднесене до балтизмів [35, с. 66].

Деривати з *-s-* у суфіксальній морфемі:

*Dьlbasъ: укр. *Довбас* [10, с. 51], рос. *Долбасов* [21], пол. *Delbas*, *Dulbas*, *Dylbas* [91, II, с. 385, 568, 602] ~ укр. діал. *дóвбас* – ‘дятел’ [80, с. 111].

*Dьlbesa: укр. *Долбеса* [26, 1, с. 694].

*Dьlbosъ: пол. *Dulbos* [91, II, с. 568].

*Dьlbusa, *Dьlbusъ: рос. *Долбусова* ж. (Дніпропетровськ. обл.), *Домбус* (м. Калуга), *Долбусин* (Луганськ. обл.) ~ укр. діал. *дóвбусь* – ‘дятел’ [80, с. 111].

Деривати з *-t-* у суфіксальній морфемі:

**Dьlbatъ(jь)*: рос. *Долбатово* – ойконім у Брянській обл., пол. *Dlubata* [91, II, с. 435] ~ блр. діал. *даўбаты* – ‘дурень’ [68, с. 27] і т. п.

*Dьlbeta: укр. *Довбета* [10, с. 51].

*Dьlbitъ: рос. *Долбитиков*, *Домбит* [21].

*Dьlbotъ: укр. *Долботов* – ойконім у колишньому Мглинському пов., зафіксований в „Описі Новгород-Сіверського намісництва” 1779–1781 рр.

Активний дієприкметник теперішнього часу (до йотації) *DьlbQть можна відновлювати на основі ст.-блр. (похідного, литуанізованого за допомогою суфікса *-ишки*) *Долбутишки*, 1592 р. – назва маєтку в колишньому Мінському пов. [1, XXXI, с. 114].

*Dьlbizna: пол. *Dolbizna*, *Dolobizna* [91, II, с. 465, 468]. Праслов'янська хронологія непевна з огляду на ареал.

*Dьlbuzъ: укр. *Долбуз* [44, с. 260], рос. *Долбузов* [21].

Псл. *Дълбежь можна відновлювати на основі укр. *Долбежи* – ойконім у колишній Чернігівській губ. [90, с. 45], рос. *Долбежев, Долбежов* [21] ~ рос. діал. *долбѣжь* – ‘про високу жінку’ [63, 8, с. 103]. Назва поселення *Долбежи* могла мати й топографічну мотивацію Пор. рос. діал. *долбежи* мн. – ‘твердий ґрунт; суглинок’ [63, 8, с. 103].

Фактичний матеріал дозволяє реконструювати низку праантропонімів, мотивованих апелюваннями з непродуктивними (або малопродуктивними) на сьогодні префіксальними морфемами. Пор.:

*Адълбь. Відновлюється на основі д.-руськ. *Адулбь* – ім’я одного з членів руського посольства 944 р., який підписав договір Русі з греками [33, с. 64–65]. Кореневе -у- < -о- під впливом лабіального детермінатива. Стосовно словотвірної моделі див. ще [81, с. 7–17, з літературою].

*Водълба < *Родълба: рос. *Будолбино* – ойконім відантропонімного походження в Болховському р-ні Орловської обл. (префіксальне -у- < -о- під впливом губного Б-).

*Їедълба: рос. *Чадамба* [37, 2001, № 14–26, с. 210] < *Чадалба (лабіалізація плавного).

*Кадълба, *Кадълбь: укр. *Кадовб* (Закарпатськ. обл.), *Кадолба* [27, 8, с. 537], *Кадуба* [44, с. 345], блр. *Кадоўба, Кадлубовіч* [7, с. 167], (похідне) *Кадолбино* – ойконім у колишній Вітебській губ. [69, с. 273], пол. *Kadlub* [91, IV, с. 428], слвц. *Kadlub* [93, s. 106] ~ укр. діал. *кадівб, кадуб* – ‘бочка для капусти’ [80, с. 111], рос. діал. *кадолба* – ‘лінива жінка’ [64, с. 7] та ін., подані під гаслами *кадълба, *кадълбь [83, 9, с. 113–114].

*Кадълбajь: пол. *Kadlubaj* [91, IV, с. 428].

*Кадълбъкъ: пол. *Kadlubek* [91, IV, с. 429].

*Кадълбica: пол. *Kadlubica* [91, IV, с. 429].

*Кадълбьсь: пол. *Kadlubiec* [91, IV, с. 429].

*Кодълба: укр. *Кодолба* [26, 7, с. 419].

*Надълба: пол. *Nadolba* [91, VI, с. 523] ~ рос. діал. *надолба* – ‘лежень’ [43, 5, с. 139], ‘дурень’ [63, 19, с. 243], блр. діал. *надоўб* – ‘остолоп, нерозумний’ [76, 3, с. 124] і под., див. [83, 29, с. 11–12: *nadolba, *nadolbь / *надълба, *надълбь].

*Надълбьнь: укр. діал. *надовбень* – ‘йолоп’ [18, с. 99], *надолобень* – ‘роззява’ [77, с. 314], *надовбня* – ‘пристосування, в яке закріплюють жердку для тесання ...’ [3, 2, с. 331], рос. діал. *надолбень* – ‘уперта людина’ [85, с. 92] і под.

*Недълба: укр. *Недовба* (м. Київ), блр. *Недовба* (м. Гомель).

*Obdylba: ст.-рос. Петръ *Одолба*, 1495 р. [75, с. 286], *Одолба*, 1560 р. [13, с. 22].

*Vudylbъ: укр. *Видолоб* [38, 2007, № 4, с. 171] – форма з другим повноголоссям.

Проаналізований матеріал дав можливість відновити понад 80 архетипів і вкотре засвідчив важливість пропріальної лексики для реконструкції праслов'янських лінгвістичних старожитностей.

Список використаної літератури

1. Акты, изд. Виленскою Археографическою комиссиею. – Вильна, 1886. – Т. XIII. – 480 с.; 1906. – Т. XXXI. – 586 с.; 1907. Т. XXXII. – 505 с.
2. Акты феодального землевладения и хозяйства / подг. к печати А. А. Зимин. – М., 1956. – Ч. II. – 663 с.
3. Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок / Г. Л. Аркушин. – Луцьк, 2000. – Т. I – 2.
4. Архангельский областной словарь / под ред. О. Г. Гецовой. – М., 2004. – Вып. 12. – 480 с.
5. Архив П. М. Строева. I // Русская историческая библиотека. – Петроград., 1915. – Т. XXXII. – 896 стб.
6. Архив Юго-Западной России, изд. Временною комиссиею для разбора древних актов [...]. – К., 1907. – Ч. VIII/4. – 451 с.
7. Бірыла М. В. Беларуска антрапанімія. 2: Прозвішчы, утвораны ад апеліятыўнай лексікі / М. В. Бірыла. – Мінск, 1969. – 505 с.
8. Бірыла М. В. Літоўскія элементы ў беларускай анамастыцы / М. В. Бірыла, А. П. Ванагас. – Мінск, 1968. – 100 с.
9. Бобрык У. Мянускі і прозвішчы Рэчыцкага раёна / У. Бобрык // Сёмыя Міжнародныя Доўнараўскія чытанні : матэрыялы Міжнароднай навуковай канферэнцыі. Рэчыца, 1–2 кастрычніка 2010 г. / адк. рэд. В.М. Лебедзева. – Гомель, 2010. – С. 220 – 240.
10. Богдан Ф. Словник українських прізвищ у Канаді / Ф. Богдан. – Вінніпег; Ванкувер, 1974. – 354 с.
11. Булавинское восстание (1707–1708 гг.) // Труды историко-археографического института АН СССР. – М., 1935. – Т. XII. – 528 с.
12. Български етимологичен речник / съст.: В. Георгиев, Ив. Гълъбов, Й. Заимов, Ст. Илчев и др. – София, 1971. – Т. 1. – 679 с.
13. Веселовский С.Б. Ономастикон: Древнерусские имена, прозвища и фамилии / С. Б. Веселовский. – М., 1974. – 382 с.

14. Выпись из тверских писцовых книг Потапа Нарбекова да подьячего Богдана Фадеева 1626 года. – Тверь, 1901. – 146 с.

15. Глуховцева К. Словник українських східнослобожанських говірок / К. Глуховцева, В. Леснова, І. Ніколаєнко. – Луганськ, 2002. – 233 с.

16. Гримашевич П. І. Словник назв одягу та взуття середньополіських і суміжних говірок / П. І. Гримашевич. – Житомир, 2002. – 183 с.

17. Державний архів Волинської області (фонди).

18. Етимологічний словник української мови : в 7 т. / за ред. О. С. Мельничука. – К., 1985. – Т. 2. – 570 с.

19. Євтушок О. М. Вивчення лексики говірок Рівненщини / О. М. Євтушок. – Рівне, 1997. – 163 с.

20. Желехівський Є. Малорусько-німецький словар / Є. Желехівський, С. Недільський. – Львів, 1886. – Т. 1. – 598 с.

21. Жертвы политического террора в СССР. Режим доступа : <http://lists.monu.ru>

22. Златковская Т. Д. Мёзия в I – II веках нашей эры (к истории Нижнего Дуная в римское время). – М., 1951. – 135 с.

23. Именной список раненых и больных офицерских и нижних чинов, помещенных в лечебных заведениях (По сведениям справочного отдела Красного креста). – Пг., 1914–1915. – Разн. пагин.

24. Казлова Р. М. Славянская гідранімія. Праславянські фонд. – Гомель, 2003. – Т. III. – 361 с.

25. Книга пам'яті України: Вінницька область. – К., 1994. – Т. 2. – 1083 с.

26. Книга пам'яті України: Дніпропетровська область. – Дніпропетровськ, 1993. – Т. 1. – 731 с.; 1995. – Т. 5. – 528 с.

27. Книга памяти Украины: Донецкая область. – Донецк, 1996. – Т. 7. – 541 с.; Т. 8. – 700 с.; 1997. – Т. 13. – 655 с.; 1998. – Т. 17. – 622 с.; 1999. – Т. 22. – 526 с.

28. Книга пам'яті України: Запорізька область. – Дніпропетровськ, 1995. – Т. 9. – 582 с.

29. Книга пам'яті України: Полтавська область. – Полтава, 1995. – Т. 2. – 788 с.

30. Книга памяти Украины по увековечению участников боевых действий, умерших в послевоенные годы: Донецкая область. – Донецк, 2002. – Т. 4. – 640 с.

31. Книга пам'яті України: Харківська область. – Х., 1994 – Т. 3. – 589 с.

32. Книга скорби Украины: Одесская область. – Одесса, 2000. – Т. 2. – 576 с.

33. Козлова Р. М. Проблемы славянской именной префиксации (производные с префиксом *a-) / Р. М. Козлова // Русский язык : межведомственный сборник / гл. ред. П. П. Шуба. – Минск, 1991. – Вып. 11. С. 61 – 72.

34. Кравченко Л. О. Прізвища Лубенщини / Л. О. Кравченко. – К., 2004. – 197 с.

35. Лаучюте Ю. А. Словарь балтизмов в славянских языках / Ю. А. Лаучюте. – М., 1982. – 210 с.

36. Летопись авторефератов диссертаций. – М.

37. Летопись журнальных статей. – М.

38. Літопис авторефератів дисертацій. – М.

39. Лучыц-Федарэц І. І. Адмоўная экспрэсіўная лексіка : матэрыялы для слоўніка Брэстчыны / І. І. Лучыц-Федарэц // Народная лексіка / рэд. А. А. Крывіцкі, Ю. Ф. Мацкевіч. – Мінск, 1977. – С. 221 – 237.

40. Мордвинов И. П. Тихвинская старина : сборник материалов к истории города Тихвина и Нагорного Обонежья (современного Тихвинского уезда) / И. П. Мордвинов // Сборник Новгородского общества любителей древности. – Новгород, 1911. – Вып. IV. – С. 1 – 144.

41. Новгородские писцовые книги, изд. Археографической комиссией. – СПб., 1862. – Т. II. – 890 стб.; 1910. – Т. VI. – 1074 стб.

42. Новгородский областной словарь / изд. подгот. А. Н. Левичкин и С. А. Мызников. – СПб., 2010. – 1435 с.

43. Новгородский областной словарь / отв. ред. В. П. Строгова. – Новгород, 1992. – Вып. 2. – 144 с.; 1994. – Вып. 5. – 163 с.

44. Новикова Ю. М. Практичний словозмінно-орфографічний словник прізвищ Центральної та Східної Донеччини / Ю. М. Новикова. – Донецьк, 2007. – 994 с.

45. Носович И. И. Словарь белорусского наречия / И. И. Носович. – СПб., 1870. – 752 с.

46. Опись документов Виленского центрального архива древних актовых книг. – Вильна, 1909. – Вып. VII. – 362 стб.

47. Памятная книжка Ковенской губернии на 1887 год. – Ковна, 1886. – Разн. пагин.

48. Память / сост.: И. И. Кузнецов, П. Ф. Московских, П. М. Шубенко. – Иркутск, 1990. – Ч. 1. – 343 с.; Ч. 2. – 320 с.

49. Переписні книги 1666 року / ред. В.О. Романовський. – К., 1933. – 447 с.
50. Писцовые книги Угличского уезда XVII века / с предисл. и примеч. М.А. Липинского // Временник Демидовского юридического лицея. – Ярославль, 1886. – Кн. 41. – С. 1 – 112.
51. Писцовые материалы Тверского уезда XVI века / сост. А. В. Антонов. – М., 2005. – 760 с.
52. По праву памяти: Книга памяти жертв незаконных политических репрессий / сост. А. Забелин. Т. 1: Смоленский мартиролог. – Смоленск, 2001. – Т. 1. – 608 с.
53. Присяга Миргородського полку 1718 року / опрацювали Д. Вирський і Р. Москаленко. – К., 2012. – 233 с.
54. Присяга Миргородського полку 1732 року / опрацювали Д. Вирський і Р. Москаленко. – К., 2011. – 105 с.
55. Редько Ю. К. Словник сучасних українських прізвищ / Ю. К. Редько. – Львів, 2007. – Т. 1. – 720 с.
56. Російсько-український словник прізвищ мешканців м. Дніпропетровська / авт.-упоряд.: Т. С. Пристайко, І. С. Попова, І. І. Турута, М. С. Ковальчук. – Дніпропетровськ, 2007. – 498 с.
57. Словарь вологодских говоров: учебное пособие по русской диалектологии / ред. Т. Г. Паникаровская. – Вологда, 1985. – Вып. 2.
- 57а. Словарь говоров Русского Севера / под ред. А. К. Матвеева. – Екатеринбург, 2005. – Т. 3. – 388 с.
58. Словарь донских говоров Волгоградской области / под ред. Р. И. Кудряшовой. – Волгоград, 2011. – 703 с.
59. Словарь орловских говоров: учебное пособие по русской диалектологии / науч. ред. Т.В. Бахвалова. – Орел, 1990. – Вып. 3. – 135 с.
60. Словарь русских говоров Алтая / под ред. И. А. Воробьевой, А. И. Ивановой. – Барнаул, 1993. – Т. I. – 241 с.; 1997. – Т. 2/1. – 198 с.
61. Словарь русских говоров Карелии и сопредельных областей / гл. ред. А. С. Герд. – Спб., 1994. – Вып. 1. – 512 с.
62. Словарь русских говоров Сибири / под ред. А. И. Федорова. – Новосибирск, 1999. – Т. 1/2. – 292 с.
63. Словарь русских народных говоров / под ред. Ф. П. Филина, Ф. П. Сороколетова и С. А. Мызникова. – М.; Л.; Спб., 1968. – Вып. 3. – 360 с.; 1972. – Вып. 8. – 369 с.; 1983. – Вып. 19. – 359 с.

64. Словарь смоленских говоров / под ред. А. И. Ивановой. – Смоленск, 1988. – Вып. 5. – 146 с.
65. Словарь української мови / упоряд. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко. – К., 1907. – Т. 1 – 494 с.
66. Словник луцьких жаргонізмів і сленгізмів / упоряд. Г. Л. Аркушин. – Луцьк, 2011. – 272 с.
67. Словник прізвищ : практичний словозмінно-орфографічний (на матеріалі Чернівецьчини) / укладачі: Н. Д. Бабич, Н. С. Колесник, К. М. Лук'янюк (гол. ред.) та ін. – Чернівці, 2002. – 424 с.
68. Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча / рэд. Ю.Ф. Мацкевіч. – Мінск, 1980. – Т. 2. – 728 с.
69. Список населенных мест Витебской губернии / под ред. А. П. Сапунова. – Витебск, 1906. – 514 с.
70. Справочник Брестской городской телефонной сети. – Минск, 1980. – 462 с.
71. Сторожев В. Н. Десятни и Тысячная книга XVI века / В. Н. Сторожев // Описание документов и бумаг, хранящихся в Московском архиве Министерства юстиции. – М., 1891. – Кн. VIII. – Отд. III. – С. 1–459.
72. Сторожев В. Н. Материлы для истории делопроизводства Поместного приказа по Вологодскому уезду в XVII веке. / В. Н. Сторожев. – Пг., 1918. – Вып. II. – 278 с.
73. Сцяцко П. У. Дыялектны слоўнік : з гаворак Зэльвеншчыны / / П. У. Сцяцко; навук. рэд. М. В. Бірыла. – Мінск, 1970. – 183 с.
74. Телефонный справочник Мозырского районного узла связи / сост. Н. Б. Винокур, С. А. Шутова. – Минск, 1984. – 195 с.
75. Тупиков Н. М. Словарь древнерусских личных собственных имен / Н. М. Тупиков // Записки Отделения русской и славянской археологии имп. Русского археологического общества. – 1903. – Т. 6. – С. 86 – 914.
76. Тураўскі слоўнік / рэд. А. А. Крывіцкі. – Мінск, 1982. – Т. 2. – 271 с.; 1984. – Т. 3. – 311 с.
77. Чабаненко В. А. Словник говірок Нижньої Наддніпряни / В. А. Чабаненко. – Запоріжжя, 1992. – Т. 2. – 371 с.
78. Чоловічі прізвища громадян Чеської Республіки за даними Міністерства внутрішніх справ ЧР станом на 1.04.2004. Режим доступу: <http://www.mvcr.cz>

79. Чучка П. П. Прізвища закарпатських українців : історико-етимологічний словник / П. П. Чучка. – Львів, 2005. – 704 с.
80. Шило Г. Ф. Наддністрянський регіональний словник / Г. Ф. Шило. – Львів; Нью-Йорк, 2008. – 288 с.
81. Шульгач В. П. Нариси з праслов'янської антропонімії / В. П. Шульгач. – К., 2008. – Ч. I. – 413 с.
82. Элиасов Л. Е. Словарь русских говоров Забайкалья / Л. Е. Элиасов. – М., 1980. – 472 с.
83. Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд / под ред. О. Н. Трубачева. – М., 1978. – Вып. 5. – 232 с.; 1983. – Вып. 9. – 197 с.; 2002. – Вып. 29. – 253 с.
84. Юрчанка Г. Ф. Сучаснае народнае слова: 3 гаворкі Месціслаўшчыны : слоўнік / Г. Ф. Юрчанка. – Мінск, 1988. – 256 с.
85. Ярославский областной словарь : учебное пособие / науч. ред. Г. Г. Мельниченко. – Ярославль, 1987. – Вып. 6. – 155 с.
86. Яшкін І. Я. Беларускія геаграфічныя назвы: Тапаграфія. Гідралогія / І. Я. Яшкін. – Мінск, 1971. – 256 с.
87. Јањатовић Ђ. Презимена срба у Босни / Ђ. Јањатовић. – Сомбор, 1993. – 404 с.
88. Leksik prezimena Socijalističke Republike Hrvatske. – Zagreb, 1976. – 772 s.
89. Pamięć. Память / составители: Я. Пшимановский, Х. Прокопчук, Р. Мурани. пер. с польск. под ред. К. Козакевич. – Варшава, 1987. – Ч. 1 – 2.
90. Russisches geographisches Namenbuch / begr. von M. Vasmer. – Wiesbaden, 1966. – Bd III/1. – 240 s.
91. Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych / Wydał K. Rymut. – Kraków, 1992. – Т. II. – 673 s.; 1993. – Т. IV. – 682 s.; Т. VI. – 666 s.
92. Slovník slovenských nářečí / ved. red. I. Ripka. – Bratislava, 1994. – Т. I. – 933 s.
93. Trnava. Telefónny zoznam. 2004 – 2005. – Trnava, 2004. – 232 s.
94. Urbáre feudálnych panstiev na Slovensku / Pripravili R. Marsina a M. Kušík. – Bratislava, 1959. – Т. II. – 595 s.
95. Začasni slovar slovenskih priimkov / odg. red. F. Bezljaj. – Ljubljana, 1974. – 723 s.

Анотація

Статтю присвячено реконструкції лексико-словотвірної мікросистеми з коренем *Dьlb- (на матеріалі антропонімії).

Ключові слова: антропонім, праслов'янський архетип, лексико-словотвірна мікросистема.

Аннотация

Статья посвящена реконструкции лексико-словообразовательной микросистемы с корнем *Dьlb- (на материале антропонимии).

Ключевые слова: антропоним, праславянский архетип, лексико-словообразовательная микросистема.

Summary

The article deals with the lexical-semantic microsystem with the *Dьlb-root (grounded on the anthroponymic material) reconstruction.

Key words: anthroponym, Proto-Slavonic archetype, lexical word-building system

УДК 811.162.1:81.373.2

Dąbrowska-Kamińska A.
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa

NAZWY OSOBOWE MIESZKAŃCÓW WOJEWÓDZTW RUSKICH W LUSTRACJACH Z XVIII w.

Przedmiotem artykułu jest materiał antroponimiczny pochodzący ze zbiorów Skarbu Koronnego Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie, tj. Metryki Koronnej. Rozpatruję nazwiska, które w XVIII wieku, przełomowym dla ich stabilizacji, są nie do końca zbadane. Z lustracji województwa ruskiego, a były to: ziemia chełmska, halicka, lwowska, przemyska, i województwa podolskiego wyekscerpowałam blisko 400 nazw osobowych: imion, nazwisk, nazw profesji, przezwisk. Na terenach pogranicznych krzyżowały się wpływy ruskie, w tym ukraińskie, których dotyczą moje rozważania, z polskimi. Odwołuję się do źródeł rękopiśmiennych z XVIII wieku, w którym w języku polskim upowszechnił się system dwuczłonowy. W zaborze austriackim i rosyjskim posiadanie nazwiska staje się wtedy prawnym obowiązkiem każdego mieszkańca. Według uznanych monografii [8, s. 7; 10, s. 46] na przełomie XVIII i XIX wieku ukształtowała się także ukraińska antroponimia. Zatem w miejscu wcześniej